

SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds

12. marts
2019

Din mor er en skildpadde!

Hvis man siger til en kineser, at hans mor er en *skildpadde* svarer det til at sige til en amerikaner, at han er *a son of a b...* I begge tilfælde risikerer man, at de aggressive ord får fysiske følger. I Danmark har vi ikke tradition for at håne andre ved at sige noget grimt om deres forældre. Til gengæld kan vi kræse op med udtryk med relation til både *Gud* og *Fanden* og krydre sproget med små frekvente ord, der har tilknytning til det, lingvisterne kalder "kroppens nedre funktioner". I dette nummer af *Sprogkræsen* kredser vi om emnerne *bandeord* og *skældsord* ud fra kristne, lingvistiske og malediktologiske synsvinkler.

Sprogkræsen 2 indeholder derudover en stor reportage fra Den Danske Sprogkreds' debatmøde med temaet *Har det danske sprog en fremtid?*, ros og ris til nye bøger om dansk sprog, omtale af et spøjst, nyt brætspil om dansk sprog, lidt om sær- og samskrivning af sammensatte substantiver i anledning af Sprognævnets kritik af Danske Spils brug af ordet *lottokupon* og P. Sørensen-Fugholm jr.s kvababelser om det danske sprogs forfald.

På bagsiden bringer vi Sprogkredsens program for resten af 2019. Alle aktiviteter og udgivelser er gratis for Sprogkredsens medlemmer. Læs om indmeldelse s. 2.

SPROG- KRÆSEN

udgives af Den Danske Sprogkreds på
Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Korrektur: Melissa Hansen og Lene Lund

DDS' bestyrelse

Lise Bostrup (formand og redaktør)
Lone Rytsel (næstformand)
Brita Vibeke Andersen
Annelise Jarvis Hansen
Jan Aage Rasmussen
Rainer Verhoven

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Kontingent

300 kr. pr. år inkl. årets *Sprogkræsen* og
entré til Sprogkredsens arrangementer.
Mobilepay 26 71 78 37

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange pr. år.
Papirudgave: 300 kr. pr. år ekskl. porto
Elektronisk udgave: 300 kr. pr. år.

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds
folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds

Indhold

Sprogpolitik

Lise Bostrup: <i>Har det danske sprog en fremtid?</i>	s. 3
Alex Ahrendtsen: <i>Arbejdet med en dansk sproglov i Folketinget</i>	s. 5

Siden sidst

Bogforum	s. 8
Åbne medlemsmøder	s. 9
Rundt i landet	s. 10

Tema: Bandeord, skældsord, aggressive ord, maledicta

Lise Bostrup: <i>Hvad er op og ned her?</i>	s. 11
Poul Sørensen: <i>Bandeord og religion er uløseligt forbundet</i>	s. 13
Marianne Rathje: <i>Drop nu den misforståelse: Sgu ER et bandeord</i>	s. 15
Lise Bostrup: <i>Din mor er en skildpadde</i>	s. 19

Sprog på spil

Lise Bostrup: <i>Matador for sprognørder</i>	s. 23
--	-------

Anmeldelser af nye bøger om dansk sprog

Jens Raahauge: <i>Sproglige selfies i klummeskåren ramme</i>	s. 24
Lise Bostrup: <i>Ord for ord for ord</i>	s. 26
Andre nye bøger om dansk sprog	s. 30

Er du sprogkræsen?

<i>Et eller to ord? Kan det ikke komme ud på et?</i>	s. 30
P. Sørensen Fugholm jr.: <i>Helt ærlid</i>	s. 31

Den Danske Sprogkreds' program 2019	s. 32
--	-------

Har det danske sprog en fremtid?

Debat på modersmålsdagen den 21. februar

Debatmøde på modersmålsdagen med bestyrelsesformand for Dansk Sprognævn, professor Anne Holmen, politikerens cand.mag. Alex Ahrendtsen, universitetscensor Allan Hilton, tidl. formand for Folkeskolernes Dansklærerforening, Jens Raahauge, formanden for Den Danske Sprogkreds, Lise Bostrup og dirigent Henrik Palsmar.

Emnet for modersmålsdagen var det danske sprogs fremtid. Sprogkredsens formand udtrykte bekymring for, hvordan det danske sprog langsomt mister sprogbrugsområde efter sprogbrugsområde. På de højere uddannelser læses der inden for mange fag stort set kun teori på engelsk, og det betyder, at der ikke udvikles en terminologi, der kan beskrive fagområdet dækkende. Den samme mangel på et relevant ordforråd gør sig gældende inden for reklame og markedsføring, populærmusik, kunst, mange sportsarter og forretningssproget.

Samtidig med domænetabet sker der imidlertid en nedbrydning af selve sproget. De enorme mængder af engelske ord, der kommer ind i sproget, tilpasses kun i ringe grad de danske udtale- og bøjningsmønstre, og ord, der længe har været i det danske sprog, udtales i højere grad på engelsk (f.eks. *weekend*), og andre ord skifter betydning, så en *artist* nu ikke primært optræder i et cirkus, men også i X-factor.

Dansk Sprognævn forsøger ikke at gribe ind, men nøjes med at registrere de engelske ord. Denne tilgang til sprogpolitik kombineres med en slags misforstået sym-

pati for de svage sprogbrugere. Man tillader en lang række usystematiske dobbeltformer, så de, der har svært ved at lære at stave har større chance for at ramme rigtigt. Da det imidlertid ikke dur, at en virksomheds medarbejdere ikke staver samme ord på samme måde, er resultatet, at firmaer og offentlige institutioner er nødt til at lave deres egne sprogmanualer, ligesom det f.eks. er sket på Ritzaus Bureau og i Undervisningsministeriet.

For at ændre på dette er det afgørende, at vi holder op med at tale om sproget i passive former: Sproget udvikler ikke sig selv efter sine egne love. Det er os, der udvikler sproget, og os, der må tage ansvar for det.

Oplæg fra de inviterede gæster

Den første egentlige taler var politikeren Alex Ahrendtsen, som er Dansk Folkepartis kulturordfører. Ahrendtsen havde forberedt en gennemgang af de forskellige sprogpoltiske forsøg på at etablere en dansk sproglov. Hele Ahrendtsens oplæg kan læses på www.DenDanskeSprogkreds.dk, og et uddrag findes på de næste sider.

Herefter talte Anne Holmen, som er formand for bestyrelsen i Dansk Sprognævn og professor på Københavns Universitet. Anne Holmen gav forskellige vinkler på forholdet mellem dansk og engelsk i uddannelsessystemet. Udviklingen er i gang, og Anne Holmen er optaget af at forske i parallelsproglighed. Parallelsproglighed kræver mere undervisning og træning i begge sprog. Danskerne er nemlig ikke nær så gode til sprog, som de selv tror.

Det var den næste taler, oversætteren og universitetscensoren, Allan Hilton Andersen, ganske enig i, og han fik forsamlingen til at grine godt og grundigt af en række tåbelige, men desværre autentiske fejl, han var stødt på i danske studerendes tekster på engelsk.

Den sidste taler var Jens Raahauge, der har mange års erfaring som dansklærer i folkeskolen, skoleleder og forlægger. Raahauge kom bl.a. ind på emnet dialekter og gav smagsprøver på forskellige dialektord, som kan skabe forvirring.

Debatten

I den efterfølgende debat stod emnet sprogløve centralt, og meningerne var delte.

Det vigtigste emne var forholdet mellem dansk og engelsk både med hensyn til domænetab og brugen af mange engelske ord og udtryk i moderne dansk. Det var en kilde til morskab, at debattørerne somme tider selv kom til at slå ud med hænderne og sige "That's it!" og "Sorry". De engelske ord er for mange blevet en selvfølgelig del af sproget. Derudover blev der talt en del om udtyndingen af de danske dialekter, hvilket blev beklaget af mange.

Sangene

Henrik Palsmar akkompagnerede tre fællessange, der alle var skrevet af medlemmer af Den Danske Sprogkreds, nemlig Jens Raahauge, Henrik Borg Jensen og Lise Bostrup – samt et forsøg på genoplivning af Carl Plougs sang fra 1848 *De sige, at mit sprog er en ussel tiggerkvind*. Alle sangene inkl. noder findes i Sprogkredsens sangbog *Sange om det danske sprog* fra 2018.

Lise Bostrup, Alex Ahrendtsen, Anne Holmen, Allan Hilton og Jens Raahauge på Den Danske Sprogkreds' debatarrangement den 21. februar 2019.

Arbejdet med en dansk sproglov i Folketinget

Det har længe været Dansk Folkepartis ønske at få vedtaget en sproglov, der kan erstatte mange års passiv dansk sprogpolitik med en mere aktiv, men det er endnu ikke lykkedes at finde et flertal trods mange hensigtserklæringer fra skiftende regeringer og andre partier gennem årene. I sit oplæg på Modersmålsdagen den 21.2. gav Alex Ahrendtsen en detaljeret gennemgang af arbejdet med sproglove i Folketinget opdelt i perioderne 2000-2004, 2006-2008, 2012-2014 og 2016-2018. Vi bringer her afsnittet om den nyeste tid. Hele Ahrendtsens oplæg kan læses på www.DenDanskeSprogkreds.dk.

Af Alex Ahrendtsen

Efter mit genvalg i 2015 valgte jeg en ny strategi. I stedet for at fremsætte et samlet forslag om en sproglov delte vi det op i en række særskilte beslutningsforslag i håb om, at det blev mere spiseligt for partierne. Det kunne jo være, at det blev nemmere at opnå tilslutning.

1. forslag: et sprogteknologisk udvalg

Første forsøg var beslutningsforslag B167 fra april 2016: *Folketinget pålægger regeringen inden udgangen af 2016 at nedsætte et sprogteknologisk udvalg, der skal udarbejde en strategi for at styrke dansk sprogteknologi og dermed sikre det danske sprog på det digitale område.*

Kulturminister Bertel Haarder kunne på vegne af regeringen ikke støtte det, men foreslog i stedet en høring. Otte ud af ni partier sagde ja til det, men nej til selve forslaget.

Så kom der regeringskrise og en ny kulturminister i skikkelse af Mette Bock (LA). Høringen med indbudte fagpersoner kom op at stå i marts 2017. Ministeren var indbudt til at tale over emnet og sagde overraskende, at hun var villig til at nedsætte et udvalg under Dansk Sprognævn. Herefter blev alle partier pludselig positive. Der gik dog noget tid, inden pengene blev afsat. I mellemtiden blev det besluttet at flytte Dansk Sprognævn til Bogense, og direktør Sabine Kirchmeier sagde efterfølgende op, hvilket var et stort tab, da hun er en af de fremmeste sagkyndige på området for sprogteknologi. Der er fundet en ny direktør, der lige skal sætte sig i stolen, men jeg forventer, at han følger op på udvalgets arbejde. Strategien med at dele vort samlede beslutningsforslag op i mindre bidder viste sig altså indledningsvist at være lovende.

2. forslag: obligatoriske dansksprogede fag

I november 2017 fremsatte Dansk Folkeparti beslutningsforslag B43: *Om indførelse af obligatoriske dansksprogede fag på de engelsksprogede uddannelser i Danmark*. Alle engelsksprogede videregående uddannelser med undtagelse af sprogfag skulle indeholde et dansksproget fag med en tilsvarende prøve på dansk. Årsagen var den alvorlige, at andelen af optagne på engelsksprogede uddannelser på erhvervsakademi-, professionsbachelor- og universitetsuddannelserne tilsammen i perioden 2009-2016 var vokset fra 4.964 studerende til 7.551 svarende til en stigning på ca. 50 %. Samtidig var 29 % af de videregående uddannelser udbudt som engelsksprogede uddannelser.

Ud af 534 udbudte uddannelser på kandidatniveau i 2016 var 248 engelsksprogede, hvilket svarer til 46 % af udbuddet af samtlige kandidatuddannelser. Lidt under halvdelen af alle fagudbud på kandidatuddannelser i Danmark var således i 2016 på engelsk. I de sidste 10 år er 60 % af samtlige nye kandidatuddannelser blevet oprettet på engelsk, i 2015 blev ni ud af ti nye kandidatuddannelser oprettet på engelsk. Flere end 70 % af de engelsksprogede studerende på nogle kandidatuddannelser forlader Danmark inden for to år efter endt uddannelse. Regeringen begrænsede i foråret 2017 optaget på engelsksprogede erhvervsakademier og professionsbacheloruddannelser, hvilket førte til en nedgang på 25 % i optaget.

Der var i folketings salen masser af imødekommenhed, men partiernes ordførere vendte slutteligt tommelfingeren ned ad Dansk Folkepartis forslag.

3. forslag: oprettelse/styrkelse af sprogcentre på universiteterne

I januar 2018 fremsatte Dansk Folkeparti beslutningsforslag: *Om at oprette sprogcentre eller styrke allerede eksisterende sprogcentre på de danske universiteter*. Sprogcentrenes formål var på forskningsmæssig basis at udvikle kurser i dansk for udenlandske ansatte, at udvikle kurser i dansk og i mindre omfang engelsk/andre sprog for de studerende, at stå for kvalitetssikret afholdelse af de udviklede kurser enten ved selv at afholde dem eller indgå aftaler med andre faglige miljøer på universitetet (sproginstitutioner) eller en kvalificeret sprogskole om det, at tilbyde oversættelse og sprogrevision til ansatte forskere, administrativt ansatte

og undervisere, at have ansvaret for det fortløbende arbejde med at opbygge digitale sprogstøtteressourcer, at være i tæt samarbejde med en sprogtermbank, hvor centrene og banken gensidigt medvirker til udveksling af information og i fællesskab bidrager til såvel sprogudvikling som den sprogteknologiske udvikling, at være en konsulerende instans for underviserne i deres formidling på dansk, ligesom de studerende skulle kunne modtage råd og vejledning om sproget undervejs i deres studie.

Forskningsminister Søren Pind talte pænt om hensigten, men ville overlade det til universiteterne at beslutte. Der var masser af pæne ord fra ordførerne, men forslaget blev nedstemt.

Tech College i Aalborg, Bornpro på Bornholm og Learnmark i Horsens er eksempler på de engelsk klingende og delvis uigennemskuelige navne, som danske uddannelsesinstitutioner smykker sig med.

4. forslag: navngivning af uddannelsesinstitutioner

I slutningen af januar 2018 fremsatte Dansk Folkeparti B46: *Om navngivning af uddannelsesinstitutioner*, som havde som formål at sikre danske hovednavne til uddannelsesinstitutioner. Der var opstået en underlig mode blandt visse institutioner om at finde de mærkeligste engelskklingende navne såsom *Bornpro* eller *Learnmark*. Forskningsminister Søren Pind og regeringen var enige i hensigten, men ville lade det være op til uddannelsernes bestyrelser at beslutte det, selvom ministeriet havde bemyndigelsen til at udstede retningslinjer på området. Alle andre ordførere var enige med regeringen. Forslaget blev nedstemt.

5. forslag: oprettelse af en sprogtermbank

I marts 2018 fremsatte Dansk Folkeparti B60: *Om oprettelse af en sprogtermbank*, hvor hverdagsrelaterede ord og fagudtryk på såvel dansk som fremmedsprog med tilhørende definitioner skulle registreres i strukturerede databaser og gøres tilgængelige for alle. Dansk Sprognævn havde ad flere gange foreslået det. Beslutningsforslaget var derfor udarbejdet i samarbejde med nævnet. Det hjalp dog ikke i salen. Selvom der var pæne ord, og Enhedslisten viste sig positiv, så endte det med, at det blev stemt ned af alle øvrige partier.

MF Alex Ahrendtsen er cand.mag. i dansk, religion og græsk samt kultur- og skoleordfører, Dansk Folkeparti.

Siden Sidst

Bogforum

Koret Volvox under ledelse af dirigenten Henrik Palsmar sang bl.a *Vort modersmål er dejligt* og *Sproget, det er vort* fra Den Danske Sprogkreds' sangbog *Sange om det danske sprog*. Det foregik søndag den 28.10. på Bellascenen under Bogforum.

Folkesangeren Peter Abrahamsen spillede sin sang *Langt bort* på Den Danske Sprogkreds' messestand. *Langt bort* er nr. 43 i *Sange om det danske sprog*.

Forfatteren Regitze Ahlefeldt Schrøder kom forbi og sikrede sig et af de første eksemplarer af *Sprogkræsen*.

Den hollandske professor i dansk, *Marga van der Pool* besøgte Sprogkredsens stand på Bogforum og fremviste et eksemplar af en helt ny grammatik over det danske sprog udarbejdet med henblik på hollandske danskstuderende.

Åbne medlemsmøder

Præsten, cand.theol. og phd. *Annelise Nielsen* fortalte om Søren Kierkegaards holdning til og brug af det danske sprog på Kulturstationen i Vanløse den 3.10. kl. 15-17.

Mogens Wenzel Andreasen fortalte om sin opvækst og gav eksempler på sjove misforståelser og spillede op til fællessang på et åbent medlemsmøde den 12.12. på Kulturstationen i Vanløse.

Koncert på Kulturstationen i Vanløse den 21.11. Koret Volvox sang en lang række af sangene fra *Sange om det danske sprog*, og publikum sang med af fuld hals.

Fortælleren *Marianne Christensen* fra Vordingborg gav eksempler på, hvordan en mundtlig fortæller kan bruge kroppen for at give fortællingen liv. Marianne Christensen talte på i Vanløse den 5. 9.

Rundt i landet

Den Danske Sprogkreds var med på et ydmygt hjørne på Bogudstillingen på **Vordingborg Bibliotek** den 4.11.18, men der var pæn interesse for vores bøger og ideer, og alle de medbragte eksemplarer af *Sprogkræsen* blev revet væk på få timer.

Den 27.2. fortalte Lise Bostrup om forfatteren og sprogrøfteren Knud Hjørtøs kamp for at holde det danske sprog fri for unødvendige fremmedord. *Sprogkræsen* 1, 2018, bragte flere artikler om dette emne. Mødet fandt sted i **Værløse Kirke**.

Den 18.9.18 præsenterede Lise Bostrup Sprogkredsens udgivelser på biblioteket i **Nykøbing Falster**.

De seneste år er det blevet populært at synge morgensang på danske folkebiblioteker og i danske kirker. Ofte synger man fra Højskolesangbogen, men Den Danske Sprogkreds' sangbog *Sange om det danske sprog* anvendes også en gang imellem, og formanden for Sprogkredsen har da også været leder af fællessangen den 9.1.19 på biblioteket i **Vanløse**, den 13.2.19 på Hovedbiblioteket i **København** og den 27.2. i Sankt Markus Kirke på **Frederiksberg**.

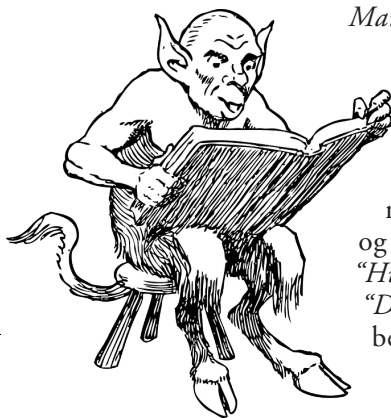

Tema

Bandeord, skældsord, aggressive ord, maledicta

Hvad er op og ned?

Af Lise Bostrup

Man har en plan – en genial plan! – og så er man omgivet af hundehoveder og hangerøve, lusede amatører, elendige klamphuggere, latterlige skidesprællere og talentløse skiderikker ... råbte Egon Olsen ud i luften i *Olsen Banden ser rødt* fra 1976, og danskerne jublede og elskede ham for det. Mange af os husker også scenen, hvor han blev muret inde i en fangekælder under slottet Borreholm. Kjeld og Benny ledte efter ham og hørte så pludselig en mumlen. *“Hundehoveder, hangerøve, den er god nok”,* udbrød Benny. *“Det er Egon”,* og så fandt de en træbjælke, slog væggen ind og befriede deres elskede Egon. *Skidegodt, Egon! Hvad så?,* sagde Benny og var ikke det mindste sur over at være blevet kaldt alt muligt grimt, og så var der gang i de kriminelle løjer igen.

Skældsord og bandeord

Erik Balling og Henning Bahs formåede at skabe forrygende retirader af skældsord til Egon Olsens mund. Det var ord fra helt frskellige traditioner.

Skældsordet *hundehoved* stammer fra Anden Samuelsbog i Biblen, hvor det betegner en person, man ikke kan stole på.

En *klamphugger* stammer fra et tysk håndværkerudtryk, som betegner en person, der er så uduelig, at han ikke kan sættes til andet arbejde end at hugge træ til mindre stykker, og en *hangerøv* stammer fra 1950'erne, hvor det blev brugt om bukser, der sad lidt for løst bagtil.

Bennys yndlingsord *skidegodt* er et ældre dansk udtryk, som via Olsen Banden nåede en utrolig popularitet, der har holdt sig til i dag. Denne blanding af det fækale og noget positivt har mig bekendt ikke sin lige i noget andet sprog.

Olsen Bandens sprog var provokerende, men det var tale om skældsord, ikke bandeord. Det er ikke pænt at kalde en person for en hangerøv, men jeg tvivler på, at Olsen Banden ville have opnået så stor folkelig succes, hvis Egon brugt de religiøse bandeord og havde kaldt Benny og Kjeld for *sataner* og *djævl*e.

Nye skel

Sådan skelnes der det ikke længere i den moderne sprogvidenskab. I rapporten *Sproget på P3. En undersøgelse af udvalgte radioprogrammer på P3*, som KLF, Kirke & Medier fik udarbejdet 2016, optræder ordene *sgu* og *skam* i kategorien *milde bandeord*, mens *for helvede*, *fandme*, *kraftedme*, *for Satan*, *fuck*, *pis*, *skid*, *skidegodt*, *skidehyggeligt* og *bolle* rubriceres som *grove bandeord*, uanset at kun de fire første er bandeord i kristen forstand.

Denne opdeling lægges så til grund for en omstændelig optælling af bandeord og en noget tynd anbefaling af, at der i forbindelse med *udsendelser der appellerer til børn og unge (...)* kunne gøres en indsats for at nedbringe brugen af grove bandeord. Jeg har aldrig forstået, hvorfor KLF ikke insisterede på at den undersøgelse, de betalte for, brugte den religiøse definition af bandeord.

Omskrivninger

Hvis man gerne vil gøre brug af et slagkraftigt ord, men ikke har lyst til eller tør være vulgær eller bande, kan man bruge forskellige teknikker.

Man kan stave ordet, og sige *Sikke noget l-o-r-t*, eller man kan mime det. Man kan også omskrive ordene, så *kraftedme* bliver til *kraftpetervælte mig*, *satme* bliver til *saftensuseme* og *for Satan* bliver for søren.

Endelig kan man bruge engelske ord i stedet. Noget tyder på, at danskere ikke finder det nær så grænseoverskridende at sige *fuck* og *shit*, som de tilsvarende ord på dansk, og udlændinge, der kommer til Danmark, undrer sig ofte over den hyppige brug af de engelske ord i sammenhænge, hvor det overhovedet ikke ville være acceptabelt at bruge dem i England eller USA.

Filmene om Olsen-banden og Jørgen Sonnergaards forrygende, men ret frie oversættelser af kaptajn Haddocks retirader har det til fælles, at der ikke anvendes bandeord, hvis man definerer bandeordene efter deres tilknytning til religion, men helt klart bandeord, hvis man definerer efter deres funktion som nedsættende betegnelser af andre.

Bandeord og religion er uløseligt forbundet

Af Poul Sørensen

Hvis en præst i en prædiken siger blot et enkelt lille *sgu*, vil dette *sgu* helt sikkert blive opfattet som et groft bandeord af tilhørerne.

Ifølge Den Danske Ordbog bruges *sgu* som “et forstærkende bandeord for at understrege en personlig holdning, forsikring m.m. – især talesprog”.

Det tilsyneladende uskyldige *sgu* er en sammentrækning af eden *så Gud hjælpe mig!*

Den lille ed ligner til forveksling en from bøn til Gud om at yde hjælp og bistand.

Men *sgu* er indlysende nok det modsatte af en from bøn. Et *sgu* bruges jo netop som det modsatte af en bøn. Brugeren har måske den hensigt at bruge et *sgu* for at forstærke et udsagn. Heldigvis vil et *sgu* aldrig kunne forstærke et udsagn, men tværtimod afsvække det.

Sprogets indre logik afslører den sande natur af ethvert bandeord.

Bandeord kan efter min opfattelse ikke løsnes fra det religiøst farvede sproglige univers.

Det 2. bud af de 10 bud lyder:

“Du må ikke misbruge Herren din Guds navn.”

“Hvad vil det sige?” spørger Martin Luther i sin Lille Katekismus.

Svar: Vi skal frygte og elske Gud, så vi ikke forbander, besværger, øver trolddom, lyver og bedrager ved hans navn, men i al nød påkalder det, beder, priser og takker.”

I Bjergprædikenen siger Jesus:

“I har hørt, at der er sagt til de gamle: “Du må ikke sværge falsk”, og “Du skal holde, hvad du har svoret Herren”.

Men jeg siger jer: I må slet ikke sværge, hverken ved himlen, for den er Guds trone, eller ved jorden, for den er hans fodskammel, eller ved Jerusalem, for det er den store konges by.

Du må heller ikke sværge ved dit hoved, for du kan ikke gøre et eneste hår hvidt eller sort. Men i jeres tale skal et ja være et ja og et nej være et nej.

Hvad der er ud over det, er af det onde.”

Efter denne bekendelse begyndte Jesus at fortælle, at han skulle lide meget ondt, blive korsfæstet og opstå på den tredje dag.

Men så gik Peter i rette med Jesus og sagde: “Gud bevare dig, Herre, sådan må det aldrig gå dig!”

Jesus vendte sig derefter mod Peter og sagde til ham: “Vig bag mig, satan! Du vil

Sankt Johannes Kirke på Nørrebro i København, hvor Poul Sørensen var præst i 20 år.

bringe mig til fald. For du vil ikke, hvad Gud vil, men hvad mennesker vil.”

Jesus brugte det stærkest tænkelige ord – *satan* – for at lægge afstand til Peter, som ville få Jesus bort fra lidelsens vej.

Desværre gøres der stadig flittigt brug af ord som *satan*, *fanden* i nutidigt dansk sprog.

Eksempler: *sateme*, som er en sammentrækning af en ed, som betyder *satan tage mig!*

Kraftedeme, som betyder *Lad kræften æde mig!*

Eder og forbandelser flyder frit, uden at brugerne måske tænker over, hvad de betyder.

Jeg håber, at flere brugere vil holde op med den uvane at bruge bandeord, når det går op for dem, hvad de betyder.

Det kunne jo være, at deres eder gik i opfyldelse!

I denne tid præget af #*Me Too* vil jeg også sige, at brugerne af bandeord – foruden at krænke sig selv – også krænker dem, der må lægge øre til disse bandeord.

De, der lytter til udsagn, der er fyldt med bandeord, får naturligt nok den tanke, at det er svært at stole på de udsagn, der søges forstærket med bandeord.

Den tanke melder sig let:

Mon det overhovedet er sandt, hvad der bliver sagt, når det som siges, søges afstivet med bandeord?

Under alle omstændigheder svækker bandeord heldigvis et udsagn, selv om brugeren har til hensigt at forstærke udsagnet.

Sproget har sit eget indbyggede sandhedsbarometer.

Jeg håber, at enhver dansk sprogbruger bliver mere bevidst om, at den sproglige kommunikation – mundtlig såvel som skriftlig – må blive fri for krænkende bandeord, som alene hæmmer kommunikationen.

Bandeord krænker både brugeren og den, der må lægge øre til bandeordene.

Den, der lægger øre til bandeordene, kan måske få brugeren til at ændre adfærd ved at fortælle ham, at hans sprogbrug virker krænkende.

Men mest af alt er der brug for, at brugeren af bandeord forandrer sin kommunikation og kommer på bedre tanker.

Poul Sørensen er født i 1946 og blev cand.theol. fra Københavns Universitet i 1980.

Har været sognepræst ved Sankt Johannes kirke i København i 30 år (1980-2011) og er nu pensionist.

Artiklen Bandeord og skældsord er oprindelig udarbejdet som oplæg til et møde i Den Danske Sprogkreds onsdag den 21.4.2018.

Prædikestolen i Sankt Johannes Kirke.

Danmarks førende ekspert i bandeord, Marianne Rathje, taler i Den Danske Sprogkreds den 21. april 2018 på Kulturstationen i Vanløse.

Drop nu den misforståelse: *Sgu* ER et bandeord

Af Marianne Rathje

I 2011 blev to forfattere citeret for, at *sgu* ikke længere er et bandeord, og mange tror nu, at det er den autoritative sandhed. Men det passer ikke. *Sgu* er stadig et bandeord.

En mor diskuterer med sin 6-årige datter, om *sgu* er et bandeord, og skriver derfor et indlæg i en facebookgruppe, der diskuterer sprog: Hvad mener I?

Det var situationen i sidste uge i facebookgruppen *Sprogbøffer og sprogtjuveler*. Folk i gruppen var ivrige efter at svare: Over 400 kommentarer fik opslaget om *sgu*.

“Nej, *sgu* er ikke længere et bandeord”, hed det fra én. “Nej, det har Dansk Sprognævn selv sagt”, skrev en anden. Og *sgu* findes ikke længere på listen over bandeord, var en tredje overbevist om.

Hvis sprogbrugerne mener, det er et bandeord, så ER det et bandeord.

Nej, nej og atter nej. Tænkte jeg. Nej, til at *sgu* ikke længere er et bandeord. Nej, til at det er Sprognævnet, der har sagt det, og også nej til, at der findes en liste over bandeord.

For at starte med starten: I 2011 udkom trebindsværket *Grammatik over det danske sprog*, og i den forbindelse blev forfatterne citeret i flere medier for at mene, at *sgu* ikke længere var et bandeord.

Forfatterernes påstand var, at *sgu*, der er sammentrækning af *så gu*, som kommer af *så Gud hjælpe mig* altså en påkaldelse af guddommelige kræfter, fra et grammatisk synspunkt ikke længere var et bandeord: *sgu* bruges ikke længere alene som et udråbsord – det er ikke noget, man siger, når man slår sig, som for eksempel “Satans!” Derimod indgår det i sætningen på samme plads som andre dialogpartikler som *jo* og *skam*. For eksempel kan man sige *Jeg er jo glad* eller *Jeg er skam glad*, ligesom man kan sige *Jeg er sgu glad*.

I alle tilfældene står *jo*, *skam* og *sgu* på den samme lune plads i sætningen – der, hvor vi fortæller, hvordan sætningen skal forstås.

Forfatterne sammenligner også *sgu* med ordet *skam*, der engang var et bandeord lige som *sgu* nemlig *Skammen tage dig*, dvs. *Fanden tage dig*.

“Der er ikke for 25 øre ed tilbage i det udtryk”, sagde Lars Heltoft, den ene af grammatikværkets forfattere, om *sgu* til Politiken dengang.

Det var altså ikke Sprognævnet, der var ude og fratage *sgu* dets bandeordsstatus, men to grammatikprofessorer.

Ifølge loven har Dansk Sprognævn til opgave at følge sprogets udvikling og at fastlægge ords stavemåde – ikke deres betydning eller deres funktion. Det kan to sprogforskere heller ikke – det kan kun sprogbrugerne, dvs. vi, der taler det danske sprog. På den måde er sproget demokratisk.

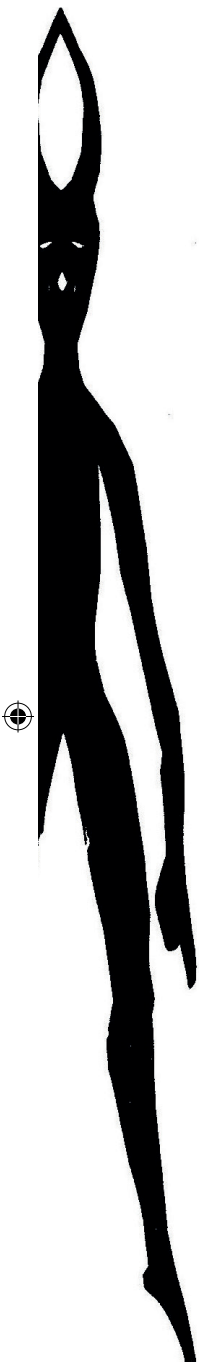
Pudsigt nok stod jeg lige inden medieaffivningen af *sgu* for en undersøgelse af, hvad 844 danskere regnede for bandeord. Her viste det sig blandt andet, at 69 procent af de adspurgte ældre danske sprogbrugere mente, at *sgu* var et bandeord, og af de adspurgte unge sprogbrugere mente 47 procent, at *sgu* var et bandeord.

Størstedelen af sprogbrugerne mente altså stadig, at *sgu* var et bandeord på dét tidspunkt. Og hvis sprogbrugerne mener, det er et bandeord, så ER det et bandeord.

Godt nok har sangen om det stuerene *sgu* gået sin sejrsgang over det ganske land, men når en mor skal have en diskussion med sin datter om ordet, så er *sgu* endnu ikke blevet helt tomt for saft og kraft.

Når cirka hver anden af de facebookbrugere, der deltog i debatten på Facebook, skrev, at de stadig opfattede *sgu* som et bandeord, så synger *sgu* endnu ikke på sidste vers.

Når præsten stadig kan forarge menigheden ved at sige *sgu* fra prædikestolen, og man til jobsamtalen prøver at undgå *sgu*, så er *sgu* ikke blevet terminalpatient endnu. *Sgu* er simpelthen bandeordet, der nægter at dø.

Og den liste over bandeord, som åbenbart findes – hvor? I et aflukket skatkammer på Sprognævnet? Den liste vil jeg gerne se. Jeg har beskæftiget mig med bandeord en del år nu, og jeg har endnu til gode at se forskere blive enige om, hvad et bandeord overhovedet er for en størrelse.

Nogle kalder skældsord som *luder* for bandeord, nogle kalder *for søren* et bandeord, fordi det er en pæn omskrivning af *for satan*. Og hvad gør vi forskere, når selv ikke danskerne er enige om, hvad et bandeord er?

Bevares, der findes lister rundt omkring på nettet over bandeord, men ud fra hvilken definition er de lavet? Alle kan jo lave deres egen liste over bandeord – det giver den ikke status eller autoritet som lisTEN. En sådan autoritativ liste findes ikke.

Nåmen, tilbage til sproggruppen på Facebook. Moren med datteren, der ville sige *sgu*, fik ikke noget entydigt svar fra facebookgruppen.

Måske skulle hun også gøre op med sig selv, hvad hendes barn må sige, i stedet for at diskutere det med en 6-årig.

Det, gruppen gik mest op i, når det kom til stykket, var faktisk noget så prosaisk, som hvordan man overhovedet staver til *sgu*. Flere på tråden stavede det nemlig *sku* eller *sq*.

Og her ER det faktisk Sprognævnet, som bestemmer.

Marianne Rathje er cand.mag. i dansk og sprogpsykologi, phd. med en afhandling om generationssprog. Blev kendt i medierne for sit projekt om bandeord og aggressiv sprogbrug. Marianne Rathje skriver hver mandag en klumme i dagbladet Politiken, og den 1. marts tiltræder hun en stilling som forsker i hos Dansk Sprognavn i Bogense. Artiklen Drop nu den misforståelse: Sgu ER et bandeord har været trykt i Politiken den 30.10.2016.

Den lille djævel er et papirklip, som H.C. Andersen forærede naturvidenskabsmanden H.C. Ørstedes lille datter, Mathilde Ørsted.

LEARNING DANISH

HOW TO USE THE DANISH WORD 'FANDEN'

FOR FANDEN

[For the devil]

Damn!

DET HAR FANDEN SKABT

[It has the devil created]

A nuisance/torment/plague

DET TROR FANDEN

[It believes the devil]

I would bloody well think so!

Fanden er LØS (i Laksegade)

[The devil is loose (in Salmon Street)]

There is the devil to pay

LANGT FANDEN I VOLD

[Long the devil in rampart]

It's miles from anywhere

FANDEN OG HANS PUMPESTOK

[The devil and his pump cane]

All kinds of stuff / And what not

FANDENS FØDSELSDAG

[The devil's birthday]

Quarter day / date of payment

FØR FANDEN FÅR SKO PÅ

[Before the devil gets shoes on]

At the crack of dawn

GIVE FANDEN I NOGET

[Give the devil in something]

Don't care

MALE FANDEN PÅ VÆGGEN

[Paint the devil on the wall]

Look on the dark side

SNAKKE FANDEN ET ØRE AF

[Talk the devil an ear off]

Talk (too) much

SOM BARE FANDEN

[As just the devil]

Like hell / as hell

Københavns Sprogcenter

MERE END GOD UNDERVISNING

Københavns Sprogcenter kørte i nogle år en reklameserie for udlændinge, der skal lære dansk, med en række ordkollager. En af dem handlede om, hvordan man kan bruge ordet fanden.

Din mor er en skildpadde!

Dette udsagn er en frygtelig fornærmelse i Kina. Bandeord og skældsord er meget forskellige i forskellige kulturer. Den amerikanske lingvist dr. Reinhold Aman har beskrevet forholdene indgående.

Af Lise Bostrup

“Der har eksisteret eder og forbandelser lige så længe, som der har eksisteret mennesker. Vi har naturligvis ingen skriftlige belæg for, hvordan neandertalerne bandede for 100.000 år siden, men jeg er sikker på, at de bandede”, fortalte verdens førende bandeordsforsker, den tysk-amerikanske filolog dr. Reinhold Aman i et interview i Süddeutsche Zeitung i sommeren 2009. Reinhold Aman er født i Bayern 1936, men har boet i USA siden 1959, og her har han forsket i bandeord og al anden offensiv og negativt vurderet sprogbrug i knap 60 år. Fra 1977 til 2005 udgav tidsskriftet *Maledicta*, et internationale tidsskrift om bandeord og aggressiv sprogbrug.

En studietur bag tremmer

Aman nøjedes imidlertid ikke med at beskæftige sig akademisk med emnet. Han kreerede selv de hæsligste skrivelser med de ækleste ord til sin ekskone, hvilket sendte ham bag tremmer i tre år. Tiden i fængslet blev imidlertid fuldt udnyttet, og resultatet udkom i 1996 med titlen *Hillary Clinton's Pen Pal a Guide to Life and Lingo in Federal Prison*. Det var et studie over de kvindelige fangers sprog serveret som en håndsækning til Hillary, så hun bedre ville kunne klare sig, når hun nu engang havnede der, hvor hun efter dr. Amans mening rettelig hørte hjemme. Sådan! Det var da en markedsføring af en lingvistisk undersøgelse, der ville noget, og siden har dr. Aman solgt sine bandeordsafhandlinger i en størrelsesorden, der har sikret ham brød på bordet, - hvad der også var nødvendigt, da tidligere straffede personer ikke kan ansættes på amerikanske universiteter.

I det følgende gennemgår jeg nogle af Amans tanker om maledicta i internationalt perspektiv suppleret med nogle eksempler, jeg selv har samlet op gennem årene.

Ny terminologi

Ifølge Aman giver det i en interkulturel kontekst ingen mening at bruge de gængse europæiske definitioner *bandeord* og *skældsord*. Aman opfandt derfor termen *maledicta*, der skulle dække enhver form for aggressivt sprog.

Satans!

Maledicta har ifølge Aman den primære funktion af at få luft, at få en frustration ud af kroppen. I psykologien taler man om en kausalkæde af tre elementer: Frustration, affekt, aggression, – eller sagt på en anden måde: Der sker et eller andet. Folk hidser sig op, og aggressionen må udløses. Man kan sparke en person i maven, smide en bombe, eller man kan skriges *For hede hule helvede!*, *Satans!*, *Fuck*, *Shit!* eller andet forbudt eller grimt. Jo mere tabubelagt, desto større er lettelsen ved at få det udstødt.

Hvad man vælger, handler om kulturkreds, socialt lag og alder. Marianne Rathjes undersøgelser viser, at ældre mennesker bruger de religiøse ord i højere grad end de yngre, og at personer under 30 foretrækker ord som *fuck* og *shit*. Det mest populære *maledicta* i Danmark er *sgu*, men her kan vi jvf. de tidligere artikler her i *Sprogkræsen* ikke blive enige om, hvorvidt det er et bandeord eller blot et grimt ord.

Dr. Reinhold Amans tidsskrift Maledicta udkom i 14 udgaver fra 1977 til 2005 i et betragteligt oplag, der gjorde det muligt for ham at forsørge sig selv, da han efter fængselsdommen ikke længere kunne få arbejde på de amerikanske universiteter.

Fysisk udløsning

Selve ordets udtale er en stærkt medvirkende årsag til dets effektivitet. De ord, der bruges som udråbsord, virker mest lindrende, hvis de kan udstødes med fuld kraft med en konsonantisk hård udgang. Det giver langt mere ro i sjælen at råbe *satans*, *fuck*, *shit*, *lort*, *svin*, *gris* og *idiot* end ord med vokal og e-endelse som *abe* og *okse*.

Hunden og æslet

Skældsordene er knyttet til de forskellige kulturer, og det er ikke altid muligt at identificere et skældsord ud fra betydningen. Ifølge Aman er de ældste kendte skældsord *hund* fra det gamle indiske *Rigveda* og *æsel* fra gamle ægyptiske hieroglyfer.

Brugen af dyr som maledicta har været udbredt i mange kulturer, men det er ikke de samme dyr, der bruges.

I Danmark har vi en uforholdsvist stor mængde af *udtryk* med *svin*, *gris*, *so*, *ko*, *lus* og *torsk*, men selv om vi også har æsler og muldyr, bliver de ikke brugt som maledicta her, i modsætning til Tyrkiet, hvor *æsel* (*essek*) er noget af det værste, man kan beskylde en mand for at være.

Elefantrøven og hunskildpadden

Det kan være svært at gennemskue de forskellige kulturers maledicta. En europæisk kvinde, der bliver sammenlignet med en *elefant* i Afrika, vil sandsynligvis tro, at hun bliver hånet, fordi hun er for tyk, men i Afrika handler det i højere grad om elefantens rynkede bagdel. *Du er grim og gammel*, betyder det.

I Kina bruges *hunskildpadden* ofte. En sur kineser kan udbryde: *Din mor er en skildpadde!* – *Nå ja, hun er måske lidt langsom, vil en dansker tænke*, men hvis man lever tæt på skildpadder, vil man vide at hunskildpadder kopulerer med alle de hanskildpadder, de kommer i nærheden af, og hvis man medtænker den kinesiske sexualmoral vægt på monogami, er udtryk som *luder* og *bitch* det rene vand ved siden af det kinesiske ord for *hunskildpadde*.

Ordet hund er sammen med ordet æsel verdens to ældste skældsord.

Din far er en nar!

Dette med, at det er kineserens mor, der beskyldes for noget slemt, kender vi ikke i Danmark, men i mange andre kulturer hører fornærmelser af familiemedlemmer til i den værste kategori af maledicta.

Hvis en araber siger til en anden araber, at han vil *prutte i hans fars skæg*, er der tale om en alvorlig hån, for det er udtryk for en total mangel på respekt for familiens overhoved. Det er næsten lige så slemt som at sige til en anden, at han kan *prutte i profetens skæg*.

Fornærmelserne er så forskellige, at vi ikke altid kan forstå, at der er tale om fornærmelser. Den, der kalder en hindi-talende for en *sala*, der betyder *svoger*, siger dermed "Jeg har haft sex med din søster", og hun er derfor i hindi-optik en *luder*.

Maledicta med relation til familien er imidlertid ved at vinde fodfæste i Danmark. Specielt unge mennesker, og ofte unge med relation til indvandermiljøet, hvor man i høj grad er *loyal to familia*, kender allerede den type verbale aggressioner fra deres egne sprog. Et meget frekvent tyrkisk udtryk, når man vil håne en mand, er *orusbu cocugu*, (søn af en luder), og herfra er der ikke langt til at overtage det amerikanske *son of a bitch*. Måske er der noget typisk i, at den type skæg, der på mindre pænt dansk går under betegnelsen *lokumsbræt*, i indvandrer kredse kaldes *motherfuckerskæg*.

Jeg vil skide på Gud, på korset og tømreren, der har lavet det!

Poul Sørensen beskriver i *Sprogkræsen* den protestantiske udlægning af begrebet bandeord. På dansk har vi kun udtryk med *Gud*, *Fanden*, *Satan* og *helvede*, men katolikker kan derudover bande ved Jesus, Maria og diverse apostle.

Italienerne kan råbe *Mamma mia* uden at komme til at tænke på ABBA, og de mere ordrige kan ifølge Aman hvæse: *Ved de 12 apostles 24 æg*, og *Jeg vil skide på Gud, på korset og tømreren, der har lavet det – og på den ludderkælling, der har plantet træet*.

Åndssvage indianere og grønlandere

Skældsord med relation til handicap er kendt over hele verden, men hvor det at være *åndssvag*, *sindssyg* og *spastiker* altid har været negativt, oplever vi nu en modsat bølge, hvor udtryk, der tidligere har været neutrale, bliver tillagt en aggressiv betydning.

Hvor børn tidligere har leget *cowboydere* og *indianere*, blev der i sommeren 2018 nedlagt forbud mod at bruge ordet *indianer* i forbindelse med et ruskursus på Københavns Universitet. Ordet *neger* bør heller ikke anvendes, og det er snart længe siden, at *negerbollen* blev en *flødebolle*, og heller ikke ordet *sigøjner* er stuerent i dag.

Stor undren vakte det så, da Det Danske Sprog- og Litteraturselskab i 2017 stolt anførte ordet *grønlanderstiv* på deres pr-materiale med eksempler på de nye ord, der var blevet optaget på *ordnet.dk*.

Sådan går det lidt frem og tilbage med vurderingen af, hvilke ord der er tabubelagte, og hvilke der ikke er det.

Anmeldelser

Sproglige selfies i klummeskåren ramme

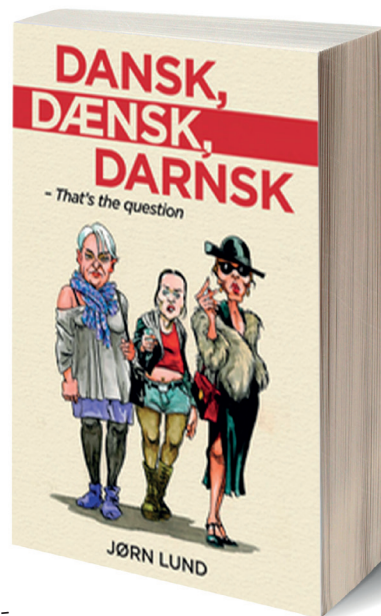
Af Jens Raahauge

I den nys udkomne *Dansk, dansk, darnsk* (2018) introducerer professor Jørn Lund det forunderlige begreb *sproglige selfies* som et fænomen med udspring af det forhold, at vi som sociale individer gerne vil have bekræftet vores eksistens ved at gøre os hørlige i forhold til vore medmennesker.

Når vi betragter de 48 sproglige selfies, som denne bog består af, får vi et fornemt indtryk af den, der gør sig hørlig – eller rettere læselig – for os, men i særlig grad også af de sproglige landskaber, han har opsøgt, når han skulle skrive sine klummer.

Jørn Lund er til stede i hver eneste klumme. Ofte inddrager han personlige sprogoplevelser, men altid fører han sit anliggende frem i et sprog, der på en og samme tid er letflydende og fast i den faglige fundering. Han mestrer det særlige at kunne balancere imellem den faglige undersøgelse *med luppens nærsyn* og den perspektivering, som historie, litteratur og kontekst *med prismens brydninger* lægger op til. I en af klummerne bliver DR og TV2s mani med at placere journalister *on location*, hvad enten dette fremmer budskabet eller ej, gjort til genstand for refleksioner. I den forbindelse fremhæver Jørn Lund DRs korrespondent Matilde Kimer: *Hun er seriøs uden at være kedelig, nøgtern, saglig og samtidig empatisk. Hun behøver hverken skurvogn eller publikum. Man hører, hvad hun siger.* Denne karakteristik kan passende overføres til at gælde Jørn Lund selv, når han skriver om sprogets brændpunkter eller om udslag af dets særpræg og –heder.

Bogens 48 små artikler kommer vidt omkring i det sproglige landskab – fra det opblæste managementsprog over politikernes sproglige sukkerglasur på ubehageligheder til de udviklinger, der er sket og sker rundt omkring os i vores hverdag. Mediesproget og dets garnering i mere eller mindre fortænkte udklædninger bliver mødt med ironi og alvorsord. Overraskende fænomener, som venner og bekendte har præsenteret sprogmanden for, bliver til perspektiverede funderinger. Og almene kulturspørgsmål bliver belagt kloge, balancerede og tankevækkende ord.

Men et tilbagevendende fænomen er den hast, hvormed sproget forandrer sig; om den sproglige generationskløft, om ord, der er på vej på museum, og om sprog, der mister nuancer.

I langt de fleste artikler formår Jørn Lund at lade det litterære citat indgå på lige fod med den faglige demonstration. Sådan formår alene et alment dannet menneske at forholde sig til det sprog, som binder os sammen med mere end kommunikationslinjer. Og i den forstand er bogen en stille, men frontal mavepuster til den åndløshed, som præger tænkningen i den offentlige sektor, blandt andet omkring den folkeskole, som er blevet reformeret ned til sokkeholderne.

Kun lidt af det, der præsenteres her, er nyt i forhold til de foregående års opsamlinger af Jørn Lunds små artikler. Men som det går, når man får mulighed for at bygge flere og flere nuancer på sine registreringer, så kan afklaringen folde sig ud med en rundere tolerance og en skarpere kant. Som et udslag af denne dobbelthed bliver vi her præsenteret for en glæde ved dansk, der på en gang anerkender, at verden og dermed sproget forandrer sig, og stiller sig beklagende over for det markante, sproglige nuancetab, som tilsyneladende synes uomgængeligt.

Jørn Lund har den faglige indsigt og det formidlingsformat, der skal til, for at vise sig med *sproglige selfies* i klummeskåren ramme.

Jens Raahauge er tidligere folkeskolelærer og skoleleder, formand for Dansklærerforeningen i over 20 år, debattør, blogger og anmelder. Jens Raahauge holder også af at skrive lejlighedssange, og han er repræsenteret med tre sange i Sprogkredsens sangbog Sange om det danske sprog fra 2018.

Sprog til salg, 2005, *Helt vildt fedt*, 2008, *Dansk i nullerne*, 2011, *Dansk i skred* 2014 og *Hvor går gransen?*, 2016. Alle bøgerne er udgivet på Gads forlag.

Ord for ord for ord

Er Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs nye sproghistorie en sproghistorie, eller burde man snarere kalde den en antologi?

Af Lise Bostrup

Ord for ord for ord, som udkom i sommeren 2018, er en del af et værk på seks bind. Første bind af *Dansk Sproghistorie* udkom i 2016 med titlen *Dansk tager form*. Hvert bind er planlagt til at have et omfang på cirka 500 sider, og der er tilknyttet mere end 60 eksperter som forfattere. Det er ifølge Selskabets pressemeddelelse den første samlede beskrivelse af det danske sprog siden 1968.

Ifølge litteraturselskabets hjemmeside skal de resterende fire bind være udgivet i 2019.

Kronologi og sammenhæng

Når man hører om en sproghistorie, forestiller man sig en kronologisk fremstilling. Sådan var *Dansk Sproghistories* forgænger Peter Skautrups *Det Danske Sprogs Historie*, som udkom i 4 bind i årene 1944-69.

Peter Skautrup (1896-1982), som skrev alle 4 bind selv, inddelte sproghistorien i perioderne urnordisk, runetid, ældre og yngre middelalder, reformationstid, oplysningstid og nydansk, og inden for hver periode satte han oplysninger om skrift- og talesprog, sproglige påvirkninger og dialekter ind i en historisk ramme, og så var der et stikordsregister bag i hvert af de fire bind.

Det er let at finde rundt i værket, og da sproget er ret letforståeligt, og de nødvendige fagudtryk er forklaret bag i bogen, kan almindelige mennesker med interesse for det danske sprog sagtens være med.

Ideen bag Skautrups sproghistorie

Skautrups sproghistorie var båret af en tro på sproget som indbegrebet af den danske identitet:

Vort Modersmål kan vi følge næsten to tusinde år. Fra guldhornenes tid til vore dage har det lydt i lave hytter som i høje sale i det land, der hedder Danmark.

Det kan synes vidt forskelligt i forntid og nutid, når vi sammenholder de yderste kendte trin, stenenes mejslede ord og radioens luftbårne tale, og dog er det samme sprog, uden brud og uden spring. Slægt efter slægt gik i graven, men modersmålet

levede videre. Det blev båndet som båndt os sammen og bekræftede samhørigheden med navnløse fædre i det at være dansk.

Begreberne *fortid* og *nytid* har Skautrup hentet i Sverige, hvor de dækker henholdsvis den forhistoriske tid og den moderne tid. Det er typisk for Skautrups pædagogik, at han foretrækker danske og skandinaviske ord frem for latinsk fagterminologi. Skautrup var i det hele taget optaget af at beskytte det danske sprog mod optagelse af unødvendige ord af fremmed oprindelse, og han brugte et citat fra Grundtvigs sang *Moders navn er en himmelsk lyd* fra 1837 som motto for sin sproghistorie: *Modersmaal er vort Hjertesprog, Kun løs er al fremmed Tale*.

Radikalt brud med traditionen

Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs *Ord for ord for ord* er helt anderledes. Redaktionen med mag.art. Ebba Hjorth i spidsen bryder den kronologiske struktur og vælger de enkelte sprogdiscipliner som det strukturerende princip, og disse discipliner benævnes nogle gange på dansk, andre på latin.

Ord for ord for ord består således af kapitlerne *Ortografi*, *Tegnsætning*, *Udtale*, *Ordforråd* og *Ord fra andre sprog*. Hvert kapitel er kronologisk opbygget, og resultatet af redaktionens valg er, at man i *Dansk Sproghistorie* føres gennem hele sproghistorien fra runetiden og frem til nutiden fem gange, men hver gang med en anden synsvinkel og hver gang med en ny forfatter.

Strukturelle problemer

Opdelingen i emner er imidlertid ikke helt gennemført.

Ord for ord for ord opererer på ordniveau, og emnet sætningsstruktur kommer først i bind 3. Alligevel indeholder *Ord for ord for ord* et afsnit om tegnsætning.

I *Ord for ord for ord* findes der et afsnit om udtale, der bl.a. indeholder en beskrivelse af dialekterne i Vinderup, Brovst og Tranum. Hvorfor ikke placere dem i afsnittet *Dialekter* i bind 3?

Hvor er begrebet rigsdansk blevet af?

Endelig kan man undre sig over, at emnet rigsdansk, som er et af Skautrups nøglebegreber er fraværende. Uanset at dette begreb ikke er på mode, og samtidens forskere koncentrerer sig om udtalevariation som f.eks. dialekter, sociolekter, kønssprog og og undvandrersprog har forsøget på at skabe et fælles ideal spillet en betydelig rolle i sproghistorien, og både begrebet og begrundelsen for dets afskaffelse.

Og hvorfor er der ikke et stikordsregister?

Det er svært at finde rundt i *Ord for ord for ord*, og man savner i høj grad en liste med definitioner af de anvendte sproglige begreber og henvisning til de sider, hvor de behandles.

Gamle Skautrup havde sådan nogle lister i de forskellige bind af *Det Danske Sprogs Historie*, selv om det før 1968 var ret så arbejdskrævende at udarbejde dem.

I dag er det noget nemmere at markere de enkelte nøgleord og på få sekunder lave et register. Hvorfor har *Ord for ord for ord* dog ikke et stikordsregister? Mit bud er: Det er ikke muligt at lave et stikordsregister, for det kræver en sammenhæng i værkets nøglebegreber, og den mangler i *Ord for ord for ord*. Lad mig give et eksempel.

Låneord, fremmedord og importord

Afsnittet *Ordforråd* indledes med et kapitel af Eva Skafte Jensen, som anvender de samme begreber som Skautrup: *arveord*, der kan spores tilbage til de ældste kilder, *låneord*, der er kommet ind fra andre sprog, men som er tilpasset dansk udtale og danske bøjningsmønstre, og *fremmedord*, der afviger fra de danske ord i forhold til udtale, bøjning eller brug.

I kapitlet *Romanske sprog* slår Henrik Lorentzen imidlertid låneord og fremmedord sammen og kalder ord som *reveille*, *charge* og *kommis* låneord, selv om de hverken staves eller udtales som danske ord, og i kapitlet *Engelsk* præsenteres begrebet *importord*, som Pia Jarvad definerer som ord, der stammer fra engelsk uanset om ordet ser dansk eller engelsk ud. Et ord som *computer* vil således kategoriseres som fremmedord i kapitel 8.1, som låneord i kapitel 9.3 og som importord i kapitel 9.4.

Hvorfor så inkonsekvent?

De enkelte afsnit er skrevet af forskellige kendte forskere fra universiteterne, Dansk Sprognævn og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Deres navne står tydeligt markeret direkte under overskrifterne, og bag i bogen er der en oversigt, hvor man kan læse om deres baggrund og udgivelser.

Det lyder meget tilforladeligt, men det er det ikke. Når de mange kendte forskere skal arbejde sammen om et samlet værk, opstår der problemer: Hver forsker forsker ud fra sine definitioner og sit perspektiv. Alle er kendte og profilerede, og ingen vil beskrive de sproghistoriske forhold ud fra andre perspektiver end dem, de bruger i deres øvrige produktion. Selv kommateringen er ikke ensartet. Nogle forskere anvender det gammeldags kryds-og-bolle komma. Andre vælger det såkaldte startkomma foran ledsætninger fra.

Hvor ny er Dansk Sproghistorie?

Selv om *Ord for ord for ord* udkom i sommer, er der ikke tale om et opdateret værk. Når Pia Jarvad angiver sin hovedkilde til fremstillingen af den engelske påvirkning af dansk som sin egen *Nye ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998* (1999), som er baseret på optællinger af *importord* i redaktionelle tekster fra to danske dagblade fra 1975 og 2000, er der grund til at studse.

Der er ifølge Pia Jarvads egne kildeangivelser ikke anvendt danske undersøgelser, som er under 19 år gamle, og der er ikke anvendt et tekstmateriale, der inddrager fagsprog, reklamesprog, ungdomssprog, markedsføringssprog og meget andet, og hendes konklusion, om at den engelske indflydelse ikke er markant, holder ikke en meter, selv om hendes tekst bliver layoutet nok så flot indbydende.

Gamle forsøg på at peppe sproghistorien op

Hos Skautrup findes der beskrivelser af ord, der skifter betydning gennem historien. *Fæ*, der tidligere betød *dyr*, betyder *ffols* i dag; Ordet *strømer* er i dag en *politibetjent*, tidligere var det en *vagabond*. Det er helt normalt, at ord skifter betydning over tid.

I *Ord for ord for ord* bruger man i stedet om *pendulord*, som Erik Hansen indførte i sin *Rigtigt dansk* i 1993. Det lyder sjovt, men er temmelig misvisende: Et pendul svinger frem og tilbage, og er der nogen grund til at tro, at en *politibetjent* bliver en *vagabond* igen?

En ting er imidlertid appellativer, der bruges om betegnelser for grupper af genstande. Noget andet er ord, der stammer fra helt konkrete kilder, hvor de har en helt bestemt betydning. I *Ord for ord for ord* trækkes Erik Hansens gamle bjørn ud af sin hule igen. Ordet *bjørnetjeneste* stammer fra den franske forfatter La Fontaines fabel *L'ours et l'amateur des jardins* (Bjørnen og gartneren). Gartneren sover, og hans ven, bjørnen, ser en flue om hans næse, og for at forhindre, at gartneren skal vågne af sin velfortjente søvn, kaster bjørnen en stor sten på fluen, men desværre smadrer stenen også gartnerens ansigt. Et fremragende pædagogisk udgangspunkt for at diskutere, om hensigten altid helliger midlet.

Forskellen på, hvorvidt man tror, at en bjørnetjeneste er en særlig stor tjeneste eller en misforstået tjeneste handler om, hvorvidt man kender fablen eller ej, og det viser sig, at ordet bjørnetjeneste i alle andre lande end Danmark, anføres som en misforstået tjeneste. Kun i Danmark har lingvisterne talt sig frem til, at der er mange, der bruger ordet forkert – og så ophæver de og nu også Dansk Sproghistorie den forkerte anvendelse til at være korrekt. Kan *Judaskys* og *Kainsmærker* også blive accepteret i betydningen *velsignelse*, hvis der er tilstrækkelig mange, der ikke har læst Biblen?

Ordet bjørnetjeneste fra La Fontaines fabel er nævnt som eksempel på et pendulord i stort set alle bøger om dansk sprog siden 1993.

Et trist perspektiv

Ord for ord for ord er en dækkende titel for denne samling af artikler om dansk sprog. Skautrup havde en politisk dagsorden for sin sproghistorie. Han ville styrke den danske identitet.

Dansk Sproghistorie følger traditionen fra 1968 om at nedbryde de gamle nationalkonservative klicheer, fjerne autoriteterne og åbne sproget for udenlandsk påvirkning, og resultatet er *Ord for ord for ord*.

Andre nye bøger om dansk sprog

Knud Lindholm Lau: *Bare fordi AT – sprog og forestillinger i udlændingebatten*, Tekst & Tale forlag, 2018.

Harske Hubbi: *Fynsk-Dansk Ordbog, 479 fynske ord å vendinger*, Forlaget Skytsengel, 2018. *Ord og naboer i Norden. Nordisk nabosprogsforståelse*, Modersmål-Selskabets årbog, 2018.

Lisa Holm Christensen og Robert Zola Christensen: *Dansk grammatik*, Syddansk Universitetsforlag 2019 (rev. udgave af samme, 2005).

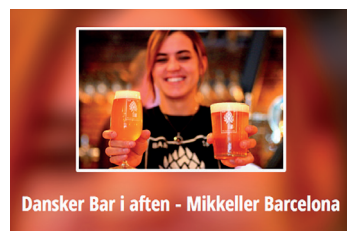
Erik Hansen og Lars Heltoft: *Grammatik over det danske sprog I-III*, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab på Syddansk Universitetsforlag, 2018 (rev. udgave af samme, 2011).

Er du sprogkræsen?

Lottokuponen eller lotto kuponen?

Dansk Sprognævn kritiserede i Politiken den 5. marts organisationen Danske Spil for i en meddelelse til tipsforhandlerne at anbefale formen *Lotto kupon* med stort L og i to ord.

Jeg synes ikke, at det er passende for en overvejende statsejet virksomhed som Danske Spil at komme med henstillinger, der går imod officielle retskrivningsregler, udtalte Sprognævnets direktør Sabine Kirchmeier i den anledning og henviste til *Retskrivningsordbogen*, som angiver formen *lottokupon*. Vi glæder os i Den Danske Sprogkreds over, at Dansk Sprognævn træder i karakter og håber, at kritikken af den omsiggribende særskrivning af sammensatte ord vil vokse.

Svarene fra s. 23: *En, der slikkede andres levninger. En, der solgte brød på gaden. Modbydelig. F.eks. kop-koppen, glas-glasset, smør-smørret, pege fingre ad nogen, sgu.*

Helt aeligt!

Læserbrev

Redaktionen af Sprogkræsen har modtaget nedenstående læserbrev fra en københavnner, der kalder sig Alias Sørensen-Fugholm jr. I første omgang forstod vi ikke et suk af det, men da vi på vores medlem Dan Hellums opfordring prøvede at læse det højt, kom der trods alt lidt mening i galskaben.

Interassen er øed for den dønske udtale, og de der ph.d.'er har lyttet og optaet og skredet mæsser af reddedgørelser og vaet godt tilfreds.

Så det er aeveligt, at det er de konsaevative krafter, der har præed debætten her i lændet! De har skraret op i prassen om, at dønsk efterhånden lyder vaere og vaere, desvaere – og den debæt er rat skrammende. Altså, ælle I fra tradverne og fjerne: vi taler som vi taler i dag – selv om vi ikke har adrasse på Nørbro. Kald det et kulturelt stilskifte.

Det har altid draet sig om, hvem der arede sproget. Nu er det os, der er vajen fram.

Se bare Fæøerne, de vil sgu da også hellere tale fæøsk end "rigsmål". Der er resaever i københavnsk. Gædesprog? Det er granseoverskridende! Har vi ingen rattigheder? Vi er ikke konkurranter. Hver har sit ared sprog. Hvorfor ratte og ranse noget, der er naturligt? Så bliver vi jo frammed for os selv.

Rat skal være rat. Vi ved godt, de ikke længere kan stave til kraft på TV, og at folk annoncerer med Billige brandeknuder og skriver Husk at låse rettet.

Og det svirer med radselsramser som Har du fisket efter geder i dag? Elevverne kom op i fadet. Men det er der da ingen, der ville finde på at sige.

Så er der stavningen. I drommer ikke om, hvor forvirende og uforudsigelig den kan vaere – lige som vaddet.

Men nu ingen medlidenhed. Selvfølgelig skal vi satse maret på stavningen. Vi skal nok finde ud af, om der er "r" i faeven og bjaevne og: hvor mange "d"er der er i plader og pader.

OK, der bliver måske et par smuttere. Men så er der arbejde til korrektørerne.

Så helt aeligt, de haerer: Brams op! Naevne i ro! Lad vaere at fare haevende fram. Slaveriddet er ophævet, så I kan ikke prasse os med politiddet.

I øvrigt er jeg grask-katolsk!
Alias Sørensen-Fugholm jr.

Den Danske Sprogkreds' program 2019

- Onsdag den 13. marts **Læringsfestival i Bellacentret**
Kl. 10-17.00 Den Danske Sprogkreds udstiller på stand 22.
- Torsdag den 14. marts **Læringsfestival i Bellacentret**
Kl. 10.00-17.00 Den Danske Sprogkreds udstiller på stand 22.
Kl. 12.15-13.00 **Er det danske sprog truet?** Debat i lokale 7.
- Tirsdag den 2. april **H.C. Andersens fødselsdag**
Kl. 19.00-21.30 Johan de Mylius fortæller om H.C. Andersens sprog,
og Nis Bank-Mikkelsen læser udvalgte tekster.
Jael Azoulai spiller op til fællessang.
Kulturstationen i Vanløse.
- Onsdag den 8. maj **Lone Rytsel** fortæller om sprogets kraft og fantasiens mirakler.
Kl. 19.00-21.00 Kulturstationen i Vanløse.
- Onsdag den 22. maj **Hyggeaften** omkring Susanne Stauns **brætspil om sprog.**
KL. 19.00-21.00 Præmier til vinderne.
Kulturstationen i Vanløse.
- Søndag den 25. august Volvox-koret synger **sange om det danske sprog**
Kl. 14.00-15.00 på scenen ved Kulturhuset på Islands Brygge.
- Onsdag den 23. oktober **Georg Metz** siger sin uforbeholdne mening om dansk sprog.
Kl. 19.00-21.00 Kulturstationen i Vanløse.
- Fredag-søndag Stand på **BogForum** i Bellacentret.
den 15.-17. november Præsentation af nye udgivelser.
- December **Julearrangement.**
- Herudover afholdes løbende møder i arbejdsgruppen om dansk sprogpolitik.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 300 kr. pr. år og inkluderer 4 numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens øvrige udgivelser og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på **Sprogkræsen** koster 300 kr. pr. år. *Er dit modersmål okay?* og *Sange om det danske sprog* kan købes hos boghandlerne eller via hjemmesiden for henholdsvis 250 og 200 kr.

Den Danske Sprogkreds
Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 38 74 36 00
www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds

